

ALEXANDER
MÜNNINGHOFF

Cena
Libris
2015

PO
KRA
ČO
VA
TEL
RODU

Fascinující rodinná historie

Pokračovatel rodu

Alexander Münninghoff

PO
KRA
ČO
VA TEL
RODU

Rodinná kronika

Mladá fronta

Vydavatel knihy děkuje za podporu při jejím vydání
organizaci Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Vydavatel knihy rovněž děkuje za podporu Velvyslanectví
Nizozemského království v České republice

Kingdom of the Netherlands

Alexander Münninghoff, 2015

Narodil jsem se 13. dubna 1944 v Posenu, starém polském městě, jež se po staletí nazývalo Poznaň. Ale když jsem se tam narodil, uprostřed náletů, které jako by zvěstovaly konec světa, byl Posen německým městem, logistickým uzlem, odkud hitlerovské Německo o několik let dřív vyslalo ve třech útočných vlnách své pozemní jednotky na Sovětský svaz. Za tuto avantýru dostal Posen pořádně za vyučenou: úděsně zmrzačené, řvoucí raněné v nelidských lazaretech, hromady mrtvých, které se nakládaly na trakaře a házely do škarp. A nekonečné zástupy uprchlíků, kteří chtěli jen jedno: pryč odsud.

Má rodina měla na tomto dramatu svůj podíl. Tato kniha o ní pojednává. A o následcích války. O mazaném dědovi, jenž se okázale stal jedním z nejbohatších lidí Lotyšska, leč dva dny po vypuknutí války musel se svou ruskou ženou a čtyřmi dětmi prchnout do Nizozemska a zanechat za sebou veškerý majetek. O naivním otci, který z idealismu bojoval v uniformě Waffen-SS na východní frontě proti Sovětům, a poté bídně sešel v Nizozemsku. O matce, jež po rozvodu utekla do Německa a nesměla být mou matkou. A o mně, vnukovi, synovi, pokračovateli rodu.

*V Haagu, leden 2014
Alexander Munninghoff*

1

PANSKÝ POKOJ

— JEDNA —

Mé první setkání s tajemstvími, která mi měla ovládat život, byl nález, jež jsem učinil jednoho osamělého odpoledne na půdě našeho domu ve Voorburgu. Za několika hermeticky uzamčenými truhlami jsem objevil v šatníku schovaném za hustým plotem zimmníků páchnoucích naftalínem další truhlu, kterou šlo – při zpětném pohledu kupodivu – otevřít. Krom košil, kalhot a drobností v ní ležela helma. Černá a výhružně lesklá, s černo-bílo-červeným emblémem na jedné straně a se dvěma jasně bílými malými blesky na straně druhé. Instinktivně jsem chápal, že ta věc představuje nějaké tajemství. Nasadil jsem si ji a šel jsem s ní dolů, do panského pokoje, kde v tu chvíli seděla celá rodina u skleničky něčeho silnějšího a čekala na každodenní partii kanasty, kterou měl Starý pán odstartovat.

Psal se rok 1948 a mně byly čtyři. Helma mi padala přes oči, ale když jsem zaklonil hlavu, mohl jsem jako průzorem v bunkru pozorovat, co se děje přede mnou.

První, kdo mě spatřil, když jsem se objevil na prahu jako vždy velice zakouřeného panského pokoje, byla pochopitelně Věra, moje matka. Nic neřekla, ale z jejího pohledu jsem vyčetl, že to, co dělám, je zlé. Zdálo se, že se chystá vstát, aby si mě vzala k sobě, ale o zlomek vteřiny později se v jejím postoji objevilo jakési smíření a ona se schoulila do rohu pohovky. Zbytek společnosti, seskupený kolem stolu, reagoval silněji. Babi se téměř zároveň s tetou Trees chytla za ústa a Xeno, můj strýc, na mě ukázal ukazovákem. Guus s tetou Titty na sebe pohlédli, a poté na mě vyvalili oči. Jediný, kdo

se smál, byl doktor Van Tilburg, praktický lékař a domácí přítel v jednom.

Jako první prolomil ticho Starý pán: „Fransi! Neříkal jsem ti, že máš ty krámy vyhodit?“ vyštěkl na mého otce svým sípavým hlasem, kterého se každý k smrti bál. Otec seděl zády ke dveřím a spatřil mě tedy jako poslední, až když napůl vstal a otočil se. „Bully, okamžitě si tu věc sundej. Kde ses to zas toulal? Dej to sem!“ komandoval mě hlasitě. „Věro, nemůžeš na něj ksakru dávat lepší pozor? Promiňte, otče, ještě jsem se k tomu nedostal. Všechno teď hned půjde z domu.“ A aby proměnil svá slova v činy, strhl mi helmu z hlavy, odkráčel z pokoje a vyšel po schodech nahoru. Po chvíli jsme slyšeli, jak se v prvním patře zabouchly dveře na půdu.

„Pojď sem, hochu,“ pravil děda. Po otcově odchodu se zdálo, že ze společnosti spadlo břímě. Všichni, kromě maminky, která hleděla mlčky před sebe, se mermomocí snažili předstírat, že se nic nestalo. Doktor Van Tilburg měl samozřejmě zase po ruce nějaký vtip, kterému se babi s tetou Trees a tetou Titty musely hlasitě a dlouho smát. Halasně se míchaly karty na kanastu, katolický bridž. Paní Kochmannová, naše báječná kuchařka, kterou jsme si přivezli z Baltu, byla domácím telefonem upozorněna, že večere se může podávat v půl sedmé a že s námi povečeří i pan doktor. Bylo dost času na další sklenku a několik cvičných kol, před partičkou kanasty po jídle, až se bude hrát o peníze.

Sedl jsem si dědovi na klín, jak jsem byl zvyklý. Sedával jsem mu na klíně často, protože si se mnou prohlížel velký německý příruční atlas a probíral se mnou Evropu. Nikdy americký kontinent, s nímž ostatně udržoval též dobré obchodní styky, a také nikdy Afriku nebo Asii, ale vždy Evropu. Atlas, vyrobený roku 1926 v Lipsku, ukazoval pochopitelně pouze hranice před druhou světovou válkou. Dědovy hranice, za nimiž v nicotném Lotyšsku, kde hnán

slepým osudem nalezl ženu a štěstí, nashromáždil své pohádkové bohatství.

Starého pána jsem měl rád, každopádně jsem byl v domě asi jediný, kdo se ho nebál. Náklonnost to byla oboustranná: dědovy přísné rysy roztály, jakmile mě zahlédl, a z temných očí, jež se kolem rozhlížely povětšinou zamračeně a lehce podezíravě, mu spadl závoj ostražitosti a objevil se v nich rozverný záblesk, při němž jsem se cítil jako doma. Většinou pak vstal od svého mohutného dubového psacího stolu, u něhož v panském pokoji pracoval, zvedl mě do náručí, několikrát se se mnou zatočil dokola a posadil si mě na klín. Já mu okamžitě vytáhl z náprsní kapsy zlaté hodinky na zlatém řetízku, otevřel a natáhl je, načež jsem se ho zeptal, kolik je hodin. To mi to vždycky sdělil na vteřinu přesně, pak jsme šli k velké dubové knihovně, otevřeli skleněné šoupací dveře a zahájili rituál s atlasem.

V takových chvílích jsem míval pocit, že plním nějakou, pro dědu důležitou funkci, že mu do jeho existence sužované nespočetnými obchodními starostmi vnáším rozptýlení. Myslím, že tak to také bylo. Každopádně jsem byl pro dědu předmětem velké, neutuchající pozornosti. Při několika příležitostech mi vysvětlil, jak jsem pro rodinu a pro něj osobně důležitý jako pokračovatel rodu. Moc jsem tomu nerozuměl, i když jsem chápal, že vůbec není nevýhodné být jedináčkem, když má člověk bohatého dědu.

„Přestaň šmejdít na půdě, ty rošťáku,“ pokáral mě děda. A zvýšeným hlasem, aby zase všichni ztichli a poslouchali ho: „Nahore to pořádně vyklidíme, už toho mám dost. Kdo ví, s čím by se mohl vytasit Bully příště, až tu budou jiní hosté, co nás tak dobře neznají.“

Otec se mezitím vrátil z půdy a opíral se o zárubeň. „Jinak tam už nic zvláštního není,“ pravil bezbarvě.

Seděl jsem dědovi na klíně jako Ježíšek, proto jsem cítil, jak při posledních slovech svého nejstaršího syna ztuhl. Jenže dřív, než stačil zareagovat, zahalekala babi, která zbožňovala kanastu, hluchotou zdeformovaným hromovým hlasem: „*Kommt, Kinder, spielen wir jetzt mal endlich!*“ Otec si mlčky přisedl k hracímu stolu, u něhož kromě babi už seděli Tress, Guus, Titty a Xeno. Děda mě postavil na zem, omluvil se a odešel nahoru. Věra zůstala na pohovce a dívala se z okna. Cítil jsem, že jsem byl středem něčeho důležitého, a vydal se hledat Freddyho, svého psa. Tomu všechno vyličím do nejmenších podrobností, jak jsme se domluvili.

— DVĚ —

Dům, v němž jsem vyrůstal, byl veliká vila ve Voorburgu těsně u Haagu. Stojí tam doposud, ale musel svou rozlehlou, tajuplnou zahradu postoupit postupující panelákové zástavbě. V té zahradě z roku 1948 jsem se denně celé hodiny potuloval. Než jsem se začal toulat, měřil jsem si své panství ze zadního balkonu vily, většinou zahalen do babiččina pestrobarevného ruského šálu na znamení hraběcí důstojnosti. Panoval tam klamavý klid, ale já cítil, že mě někdo sleduje. Po nějaké době jsem ze svých průzkumných výprav přesně věděl, kde se mí nepřátelé skrývají, vymýšlel jsem místa, kam se schovám, abych je špehoval, a pečlivě jsem vybíral, jakými prostředky vyhraju rozhodující bitvu, která se neodvratně blížila. K tomu jsem potřeboval spojence. Nabízel se Freddy, ale ten vzal bohužel často do zaječích. Kolikrát dával děda inzerát do novin, když nám Freddy zase pláchnul? „Proč jsi ho nechal utéct?“ ptali se mě příbuzní pobouřeně. „Protože mě o to

prosil,“ odpovídal jsem pokaždé, a tak to také bylo. Freddy byl tedy nespolehlivý a kamarády jsem ještě neměl.

Rodina skončila ve Voorburgu v lednu 1940, po úprku z Rigy, města, kam děda odjel čtvrt století předtím, na začátku první světové války, ze svého rodiště Larenu. Jeho pohnutky k této expedici zůstaly poněkud nejasné. Podle Xena, který ho znal ze všech dětí nepochybně nejlépe, hnal dědu na východ hluboce pacifistický cit: „Bál se, že Nizozemsko bude vtaženo do války a že bude muset jít bojovat. Byl zásadně proti.“ Když jsem to slyšel, byl jsem ještě příliš malý na to, abych položil logickou otázku, proč odešel zrovna do Lotyšska, sporné oblasti na pokraji ruské revoluční vřavy. Později jsem se k tomu již nevracel; snad proto, že jsem nevědomky chtěl zvětšit hádanku kolem svého dědy, ale také proto, že jsem mezitím pochytil od ostatních bizarní, zároveň však romantické vysvětlení.

Děda odešel v první řadě do Dánska se záměrem založit si tam firmu na vývoz zeleniny a ovoce. Ačkoli mě povaha této činnosti svou domnělou měšťáckostí naplňovala hlubokým studem, dokázal jsem ji ještě pochopit. Za války jsou zelinářské výrobky vzácné a jablka a hrášek jsou tedy žádaným obchodním artiklem. Skutečnost, že děda, když se obchody už jednou rozjely, rozšířil svou nabídku o věci, z nichž mají válčící strany radost, mi přišla podstatně poutavější. Z agrárních zisků koupil trauler a začal jím obeplouvat přístavy v Baltském moři naložen nejasným, ale ne nezajímavým nákladem. Věci získával od stejně obskurního prostředníka z Antverp.

Na jedné z těchto cest, roku 1917, zastavil ve starém hanzovním městě Rize. Při odjezdu z Kodaně mu jeden jeho dánský známý, mladý lékař Arnold Berg, dal s sebou dopis pro jednu ruskou hraběnku s podivným jménem Erica Fanny

von Schumacher. Berg se s touto mladou ženou seznámil rok předtím v Astrachani u Kaspického moře, kde jako zdravotní sestra pečovala o ruské raněné přicházející z fronty. Berg, jenž vedl brigádu mezinárodní pomoci Červeného kříže, se až po uši zamiloval do této statné sufražetky, která zjevně ve všem odpovídala tradičním severským představám o ženě: byla samostatná, rozhodná, velice vtipná a originální. Nijak mimořádně krásná, leč oběma nohama na zemi a vřelá.

Její pobyt v Astrachani, hluboko v ruském vnitrozemí, měl ještě jeden atraktivní důvod: jako mladá ruská šlechtična byla, zcela proti své vůli, předurčena ke studiu pro dvorní dámy na Smolném institutu v Petrohradě – její otec byl dvorním radou Mikuláše II. – jenže když jí přistavili kočár, který ji měl vyzvednout, vybuchl její odpor k prázdné pompě Romanovců a ona se schovala ve skříni. Její rodiče tento signál naštěstí správně pochopili, dál na ni nenaléhali a podařilo se jim umístit ji jako náhradnici v astrachaňském týlovém lazaretu (car měl v tu chvíli úplně jiné starosti). Tam se setkala s doktorem Bergem. „Nijak zvláštním chlapem,“ jak se mi o půl století později svěřila. „Sice to byl dobrý doktor, ale takový prostáček, chápeš, Bulíčku. Trouba.“ Samozřejmě viděla, jak se tento dánský trouba beznadějně zamotal do jejích sítí.

Ovšem když nizozemský obchodník Joannes Münninghoff odevzdával Bergův dopis hraběnce Von Schumacherové na uvedené adrese v Rize – v dopise se kromě všelijakých libozvučností uváděla bližší upřesnění svatebních příprav – změnily se radikálně tři životy. Můj děda spatřil ženu svého života a prohlásil, že bez ní nemůže dál žít, mladičká hraběnka neodolala jeho přesvědčivosti a Berg byl mlčky odsunut stranou. Manželství mezi Joannesem Münninghoffem a Erikou von Schumacherovou bylo nakonec uzavřeno 19. října 1919 v řížské katedrále.

Děda byl již tehdy poměrně zámožný. Ne tak pohádkově bohatý, jak bude o patnáct let později díky bizarní hře osudu, ale už patřil k nejvyšší vrstvě zahraniční kolonie v Lotyšsku, v níž měli navrch němečtí, skandinávští a nizozemští obchodníci. Nikdy se úplně nevyjasnilo, jak se mu to za tak krátkou dobu povedlo.

Jako dvanáctiletý, když už jsem měl antény na rodinné drby správně naštelované, jsem slýchal hořké diskuse na oslavách narozenin, jež se vedly o tehdejších aktivitách Starého pána, tehdy již několik let mrtvého. „Pochopitelně se pustil do obchodu se zbraněmi,“ tvrdil strýc Jimmy, Xenovo dvojče a zdaleka nejchytřejší z dětí. „Co jste si mysleli? Že na těch lodích snad vozil rajčata a okurky? Ta válka, to pro něj byla mimořádná šance. A po té šanci jistě skočil. Takový už zkrátka byl.“ To museli ostatní přiznat, dokonce i Xeno, který jako jediný vycházel s dědou zadobře a ctil ho.

„Šance, to ano. Ale přece to nemusí být hned zbraně?“ namítal Xeno. „Přece to mohly být i deky nebo polní láhve?“

To bylo všem k smíchu, hlavně Trees, Xenově ryšavé ženě z Wassenaaru, jež oplývala sarkasmem. „No, nebo třeba barety nebo kondomy,“ vyprskla, což Xena opět podráždilo a s roztřeseným spodním rtem vykřikl: „Jak tu líčíte mého otce, to je hanba!“

Jeho otce. Nyní mě překvapuje, že nikdo v rozesmáté vřavě o těch slovech neutrousil nic uštěpačného, stejně jako mě překvapuje, že nikdo Starého pána v podstatě neznal.

V rodině totiž kolovala otřepaná historka o tom, že se oslava silvestra 31. prosince 1924 v domě Münninghoffových v Rize značně vymkla z rukou a zvrhla se v bezuzdné bakchanálie, při nichž manželský pár a přibližně třicet hostů bujaře střídali dostatečný počet ložnic v domě. To bylo zcela v duchu doby, jenž se v těch letech měnil z melancholického doznívání Velké války na nekontrolované dovádění s velkou

sexuální svobodou a sklonem k experimentování. Následky se v naší rodině projeví v září 1925, neboť tehdy babi porodila dvojčata. Xena a Jamese.

Již záhy po narození se začaly množit výkřiky nevěřícího údivu, protože dvojčata tak málo si navzájem podobná ještě nikdo nikdy neviděl. Fámy, které se okamžitě začaly šířit, posílilo ještě to, že děti mají, jak se ukázalo, různé krevní skupiny. James, jemuž téměř hned začali říkat Jimmy, čehož se celý život držel, byl tmavovlasý a vykazoval jasné rodinné rysy, zato Xeno byl světle blond a podobal se spíš – no, komu vlastně? Šibalské narážky se v dědově přítomnosti potlačovaly, ale každý, kdo si ještě dokázal vzpomenout na seznam hostů, dospěl brzy k závěru, že hraběnka po milostném aktu se svým zákonným chotěm nebo před ním tutéž noc ještě podlehla šarmu jednoho z rodinných přátel, obchodníka Hermanna Krommera.

Tento Krommer, sám baltského původu, námořní důstojník, jenž v Rize vybudoval impérium průmyslových pil a mlýnů, v prvních letech dědova obchodního dobrodružství v Lotyšsku mladému Holanďanovi opakovaně pomohl, a byť to vždycky pochopitelně byla záležitost vzájemného prospěchu, vzniklo mezi oběma muži vedle komerčního vztahu také skutečné přátelství. Dále bylo veřejným tajemstvím, že Erica Munninghoffová a Lotte Krommerová jsou nejlepší kamarádky, které tu a tam společně vyražejí lovit muže. Většinou zůstalo u intenzivního flirtování, ale existovaly i výjimky.

— TŘI —

Krok od obskurního šmelináře k respektovanému oligarchovi učinil děda na počátku třicátých let. Meziválečné Lotyšsko

bylo stejně jako teď společností samotářských sedláků. Země, jež se po první světové válce osamostatnila, měla strategickou polohu v sousedství výhrůžného obra SSSR, a Riga, coby hanzovní město odedávna mezinárodně orientovaná, byla ideálním stanovištěm špiónů, korespondentů a diplomatů. To místní lotyšskou politiku automaticky povznášelo na mnohem významnější úroveň, než na jakou měla vlastně právo. V politické oblasti se odehrávala celá řada intrik, které mezinárodní společenství velmi pozorně sledovalo.

Obzvlášť to platilo v roce 1934, když byly prezidentské volby za dveřmi. Jedním z kandidátů byl Kārlis Ulmanis, který se již v roce 1905, kdy bylo Lotyšsko součástí carského Ruska, pokusil zemi vymanit ze spárů Rusů. To se nepodařilo a Ulmanis prchl do Ameriky, kde se na nebraské univerzitě stal docentem zemědělství. Ale vrátil se hned v roce 1913, po velké amnestii, kterou vyhlásil car Mikuláš II. u příležitosti třisetleté existence dynastie Romanovců. „Oženil jsem se s Lotyšskem,“ říkával tento zanícený muž, když se ho ptali, proč nemá ženu a děti.

Ulmanis byl mezi prostým lidem velice populární, ale proto měl, jak všichni věděli, obávané nepřátele jak v kruzích lotyšských průmyslníků, tak mezi německou elitou kuronských baronů, kteří nevynechali jedinou příležitost, aby mu s blízcími se volbami nenastavili nohu. Děda se místní lotyšské politiky stranil – jako cizinec neměl hlasovací právo – ale bedlivě sledoval vývoj událostí, protože chápal, že pro něj jako obchodníka je velmi důležité profilovat se v táboře budoucího prezidenta. Osud mu k tomu nabídl výtečnou příležitost.

Jednoho dne měl služební cestu do Berlína. Zatímco čekal na řížském letišti Spilve v salonku první třídy na oznámení, že cestující mohou nastoupit na palubu, posadili se ke stolu vedle něj dva muži. Zjevně si mysleli, že děda je cizinec: navýsost distingovaný, v ruce německé noviny, nereagující

na rozhovor, který v lotyštině zapředli. Zkrátka evidentně Němec na cestě do vlasti. Jenže děda hovořil a rozuměl lotyšsky jako nikdo jiný v naší rodině a zpoza novin s rostoucím zájmem naslouchal tomu, o čem si dvojice povídá.

Ukázalo se, že Ulmanis přijal na financování volební kampaně peněžní závazky, kterým nebude moct dostát. Ti dva muži o tom byli zjevně výborně informováni: uváděli čísla a probírali velmi blízký okamžik, kdy s celou věcí vyjdou na veřejnost se záměrem Ulmanise – evidentně svého politického nepřítele – zdiskreditovat a podrýt tak jeho šanci na prezidentskou funkci.

Děda nemusel dlouho přemýšlet. Letadlo do Berlína odletělo bez něj a on se horempádem hnal do centra Rigy, kde si našel Ulmanise. Když se Ulmanis vzpamatoval z úleku – to či ono samozřejmě nikdy nemělo vyjít najevo – nabídl mu děda, že v naprosté tajnosti umoří všechny jeho dluhy formou bezúročných půjček. Až Ulmanisovi protivníci triumfálně vytáhnou svou historku, budou moct celý případ smést ze stolu jako hloupou kachnu a jejího šířitele zapudit. Přitom si děda také vymínil, že nebude za žádnou cenu nikde zmiňován jako poskytovatel financí. Sám měl totiž dobré vztahy s německo-baltskou elitou, byť jen díky svému sňatku. Což je příklad dvojí tváře, jíž se vlastně vyznačoval celý jeho život: nikdy se nechtěl vázat na sto procent, jeho chování vždycky mělo druhou stránku, zadní stranu zrcadla, které svému okolí nastavoval. A někdy byla ta zadní strana temná.

Záhy se ukázalo, že děda vsadil s Ulmanisem na správnou kartu. Opozice se skutečně vytasila s finanční bublinou, která byla vzápětí odborně propíchnuta, a Ulmanis vyhrál volby na celé čáře. Od té chvíle stoupala hvězda Starého pána v Lotyšsku jako raketa do vesmírných výšin.

Ať už chtěl jakákoli zařízení, licence nebo státní půjčky, vděčný prezident – z něhož se ostatně zakrátko vyklubal prvotřídní diktátor, co v cukru letu zrušil parlament a všechny politické strany (totéž se v té době stalo v sousedním Estonsku a Litvě) – bez váhání svým podpisem vše schvaloval. Tak se dědovi podařilo vybudovat několik továren a vyvíjet se nejen jako obchodník, ale i jako průmyslník. Samozřejmě se mu hodily znalosti z oblasti managementu a finanční správy, to však byly vlastnosti, které měl děda snad vrozené. To, že se mu také podařilo za několik let vybudovat impérium zahrnující průmyslovou pekárnu (se strategickým významem pro každou vládu), několik pil, betonárnu a textilku, jakož i menší flotilu lodí, vlastní banku a obchodní dům, nebylo dost dobře představitelné bez aktivní podpory lotyšské vlády, která v zásadě oplývala jistým populistickým nacionalismem a cizince neměla právě v lásce.

Roku 1939, když se tento sen rozplynul, byl děda jedním z nejváženějších a nejzámožnějších lidí v Lotyšsku. Byt v impozantní Reimersa iela v centru Rigy (kde mimo jiné měl dům i Ulmanis) mezitím vyměnil za usedlost v Ilģuciems na druhé straně Západní Dviny, od jeho továren co by kamenem dohodil.

Na tomto venkovském statku, nazvaném Lomani, dal vystavět vilu, kompletně s bazénem a tenisovým kurtem. Na kraji obrovské zahrady vyrostla jízďárna se třemi koňmi: Egli, Norou a Jurkou. Vzhledem k tomu, že si určité transakce nechával platit také v naturáliích, konkrétně půdou, získal v roce 1937 ještě mnohem větší venkovské sídlo, zvané Baltā muiža – německy Weissenhof. Kdysi patřilo Kateřině Veliké a nacházelo se kousek od centra Rigy, v klidném prostředí listnatých lesů. Děda, kterému bylo právě padesát, tu chtěl vybudovat vilu, v níž by strávil poklidný podzim života, jenže babi o tom nechtěla ani slyšet. Cítila se na to příliš mladá,

ačkoli manžele od sebe dělilo pouhých pět let, a tak zůstala Baltā muiža ležet ladem.

Když jsem se tam v devadesátých letech jel podívat, bydlelo tam přes dva tisíce lidí, nacpaných v *chruščovkách*, ošklivých stísněných panelácích ze šedesátých let minulého století, pojmenovaných po bývalém tajemníkovi ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu.

Naproti tomu z Lomani se stalo ve třicátých letech jiskřivé centrum společenského života, kde se ročně konaly desítky oslav, na nichž se ráda ukazovala řížská smetánka. Jídlna měla stůl s místem pro dvacet čtyři lidí; pravidelně se stávalo, že tři hospodyně potřebovaly k obsluze maximálně obsazeného stolu pomoc Reichmanise, portýra, nebo Puriņše, podkoního, kteří za tím účelem dostali oblek na míru. Společnost se přitom neomezovala na dospělé: kamarádi a kamarádky mého otce Franse a mojí tety Titty (dvojčata byla ještě příliš malá), bez výjimky teenageři šlechtického nebo velmi zámožného baltsko-německého původu, byli taktéž vítáni a Lomani díky tomu v posledním desetiletí před druhou světovou válkou nezřídka skýtala mondénní pohled na zlatou mládež oblečenou do smokingů a slavnostních koktejlových šatů. Veselou, sebejistou mládež, která se po skončení večere s mocnými otci a pyšnicími se matkami uchylovala na terasu u bazénu nebo s výskotem odjížděla v autě s řidičem do baru hotelu Otto Schwarz nebo Rom, do nejexkluzivnějších nočních klubů, jichž byla Riga v těch letech plná. Na Franse a jeho kamarády čekával do časných ranních hodin Suster-nich, řidič Munninghoffových, v cadillacu, aby mladým pá-nům a jejich přítelkyním zajistil bezpečný návrat domů. Bylo jasné, že Starý pán má v úmyslu zajistit následující generaci Munninghoffů hladký vstup do světa pobaltských vyvolených. Mezitím odmítl nabídku stát se ministrem hospodářství; kvůli tomu by musel přijmout lotyšské občanství, a to se mu

nechtělo. Ostatně to, že uzavření Lotyšů, kteří v zásadě ne-
hodlali do center moci své země pouštět cizince, byli ochotni
učinít takovou nabídku, mluví samo za sebe.

— ČTYŘI —

Úspěch v obchodě šel ruku v ruce s nepříznivým vývojem v ro-
dinném životě. Navenek dokázal Starý pán ve styku s cizími
působit nesmírně šarmantně, světaznale a důvěryhodně. Ale
doma byl k těm, co o to nejvíce stáli, odtažitý, vyjma své ženy,
do níž byl blázen a které neuměl nic odmítnout. Výchově
dětí a všedním domácím trampotám se pokud možno vyhý-
bal. Tyhle záležitosti nechával nejraději zcela na babi, a když
se ukázalo, že se jí to nedaří, najal si domů guvernanku.
Babi, které odmalička extrémně záleželo na samostatnosti
a jakákoli forma autority se jí přičila, měla totiž silný sklon
předstírat na veřejnosti, že je vedle toho magnáta, co měla
za muže, vysoce emancipovaná žena.

Za tím účelem podnikala pravidelně neohlášené cesty,
často na venkovská sídla svých kuronských kamarádek, kde
dámy pořádaly bujaré debaty, na nichž měla babi hlavní
slovo. Stávalo se ale také, že ve společnosti jedné či dvou
nejlepších kamarádek ujela v kabrioletu značky Hanomag
na nějakých šest týdnů do exotické destinace jako Benát-
ky a hlavně Nice (které ve svých vyprávěních sverepě říkala
Nizza, což mi znělo velmi šik). To v ní náhle vzkypěla ne-
odolatelná touha po bezuzdnosti a stávalo se dokonce, že jí
kamarádky po pár dnech musely připomínat, že má v Rize
ještě dvojčata v batolecím věku.

Nikdy nevyšlo úplně najevo, co dámy na Azurovém pobřeží
přesně vyváděly, jisté ale bylo, že pobyt v hotelu Negresco na

Promenade des Anglais, místu setkávání staré ruské šlechty na riviéře, stál spousta peněz. Peněz, které Starý pán ostatně obratem posílal, jakmile o ně babi požádala; když člověk čte dopisy, které jí psal, bezděky nabývá dojmu, že ji na jednu stranu velice miloval, ale na druhou stranu mu to takto vyhovovalo. Sám také hodně cestoval, přičemž byl mistrem ve spojování obchodu se zábavou. A mohl si to snadno dovolit. Vzájemně se na nic nevyptávali.

Tento nedostatek soudržnosti v rodině se musel samozřejmě jednou zvrtnout. Ale ze způsobu, jakým se následně to i ono řešilo, by nejednomu pedagogovi vstávaly vlasy hrůzou na hlavě.

Ke svému zděšení si Starý pán všiml, že dvojčata spolu tak kolem sedmého roku věku mluví jakýmsi rusko-německým argotem; odmalička měli ruskou chůvu Annu, jež o ně denně pečovala, a jejich guvernanka Ojlenka (přezdívaná tak, protože Xeno s Jimmym neuměli vyslovit slovo *Fräulein*) byla Baltka ruského původu. A tato Ojlenka tak stála – ponechána jak otcem, tak matkou svým povinností povětšinou napospas – před nemožným úkolem, dovést úplně sama jazykový vývoj dvou capartů ke zdárnému konci.

Záměrem bylo, aby se němčina stala prvním jazykem, jenže to se úplně zvrtilo: děti se naučily vyslovovat „h“ jako „ch“, členy se po vzoru ruštiny vynechávaly, z „ü“ se stalo „jü“, „o“ kleslo o oktávu a stalo se z něj něco jako „óva“, v každodenní mluvě se hemžily ruské vsuvky (*nu, davaj*) a chlapci nezřídka přecházeli bez předchozího varování z němčiny do ruštiny a naopak, a aby to nebylo příliš jednoduché, měli v záloze lotyštinu, kterou pochytili od personálu.

A nejen dvojčata, ale i Franse a Titty, od nichž se očekávalo, že se na Městské německé základní škole v Rize naučí spisovnou němčinu, zjevně bavilo kašlat doma na všechny jazykové zákony. Bylo jasné, že na jakoukoli formu nizozemštiny už

v tomto babylonském kolotoči nezbývalo místo. Nizozemština, to byl jazyk Starého pána, jazyk země kdesi daleko za obzorem, jež bývala kdysi jeho, ale s níž neměly jeho děti nic společného.

Tato situace byla dědovi trnem v oku. A tak poslal Franse a Titty ještě před jejich dvanáctými narozeninami do Nizozemska, aby tam po dobu osmi let podstupovali jakési holandské vymývání mozků. Do dědových myšlenek se muselo vplížit trochu zahořklosti. Možná mu připadalo, že jeho vlastní původ příliš zapadl ve zmatku úspěchů, jež ho potkaly, a že ho jeho vlastní děti příliš samozřejmě odbývají jako nepodstatný. Možná to byla skrytá pomsta jeho prostopáší baltské ženě. Možná ho k tomu hnalo jeho zapálené katolictví, které si v převážně luteránském Lotyšsku nedokázal pořádně udržet.

Ať už byl důvod, který dědu nakonec dovedl k činu, jakýkoli, výsledek byl ve Fransově případě katastrofální.

Zatímco Titty v deseti letech zapudili do Katolického ústavu Panny Marie Lurdské ve Voorschotenu, dostal se otec na začátku léta 1932 – bylo mu jedenáct – k laickým mnichům kongregace Panny Marie milosrdné, kteří se usídlili v Ústavu svatého Mikuláše v Ossu. Byl to vlastně klášter; pohlednice, které posílal do Rigy, ukazují strohý refektář, kde se jedlo u dlouhých dřevěných stolů. Chlapci, bez výjimky z lepších katolických kruhů, seděli na lavicích bez opěradel. Dominantou jídelny byl krucifix se sochou Panny Marie a svatého Petra po stranách. Kněží nosili dlouhé černé kutny a udržovali přísný pořádek; sportu a zábavě bylo vymezeno málo času, každopádně mnohem méně než motlitbě a třem bohoslužbám, které se denně konaly v klášterní kapli a kterých se chlapci museli povinně účastnit.

Na Franse je přechod z bohatého, do jisté míry výtržnického života s baltskými kamarády z Rigy do nudné měšťáckosti katolického vesnického internátu od samého počátku příliš. Cítí se osamělý, protože holandští spolužáci si ho jako cizince nevšímají, a když se kněží nedívají, nemilosrdně jej šikanují. Navíc dal Starý pán bratru Gerardovi, řediteli svatomikulášského ústavu, vědět, že syn byl na škole v Rize vyhlášený rošťák. Na posledním vysvědčení jasně stojí: „Často rušil výuku mluvením v hodině a neklidem.“

Nemohli by bratři v Ossu laskavě toto chování zkorigovat? Dělají to pomocí fanatické katechizace Frantíka, jak se mu v korespondenci mezi Gerardem a Starým pánem říká, což je dril, na který vyčlení zvlášť jednoho mnicha, bratra Ildefonsa. Zpočátku se zdá, že tento postup má úspěch, protože Frans, ještě poddajný z radikálních změn, které jej v tak krátké době postihly, se odevzdaně podrobí. Dopisem rodiče žádá o nový polštářek na klekátko, protože zjevně musí klečet na prodřeném a opotřebovaném – když už mluvíme o prioritách – a po několika týdnech si dokonce začíná stěžovat, že jako jediný ze třídy ještě nechodí ke svatému přijímání.

Na dotaz bratra Gerarda Starý pán odpovídá, že má v plánu, aby jeho syna k tomuto okamžiku prožitku víry dovedl osobně gdaňský biskup, který ho křtil a je domácím přítelem, a že je tedy třeba vyčkat chvíle, kdy se to bude monseigneurovi hodit. Načež ho Gerardo ujišťuje, že jedno nemusí vylučovat druhé: „Tady u nás může jít k prostému svatému přijímání a později k monseigneurovi k slavnostnímu přijímání s obnovou křestních slibů na svátek zasvěcení Panny Marie,“ jak se tam doslovně píše, s dodatkem: „Frantík po tom silně touží, neodpírejte mu to potěšení.“

V tu chvíli má za sebou Frans téměř půl roku o samotě, šest měsíců, v nichž využívá volný čas v čítárně k tomu, aby psal dopisy domů, průměrně šest až sedm týdně. Bezútěšné

volání zoufalého vyhnance. Po měsíci a půl například matce píše: „Dostal jsem od tebe teprve dva dopisy. A já jich už napsal pět!“ Píše jí většinou německy, otci z pochopitelných důvodů v nizozemštině, v jazyce, který se mu nedaří zvládnout. Celých těch osm let, i když pobývá od roku 1933 v renomovaném internátu Huize Katwijk u jezuitů v Haagu, dál dělá pravopisné chyby a ani v nizozemštině, ani v němčině nedosáhne uspokojivé vyjadřovací úrovně. Což je předvídatelným důsledkem tohoto postupu. To, že mezitím píše dopisy matce a otci zvlášť, vypovídá o mnohém.

Strašně se mu stýská po kamarádech v Rize: Manfredu Dolgému, Hansi Erichu Seuberlichovi a Wolfu Metzkerisovi, svým nejlepším kamarádům, posílá zoufalé pohlednice: „Piště mi aspoň dvakrát týdně! I když se neděje nic nového!“ Jenže na to nemají malí pubertáči pochopitelně čas ani náladu, a tak se jejich světy postupně vzdalují.

Kontakty se obnoví, až když smí Frans na Vánoce roku 1932 poprvé přijet domů. Ohromně se na to těší a v listopadu, když musí podstoupit bolestivou operaci mandlí v Bredě, německy oznamuje, že to všechno klidně vydrží, protože: „Za chvíli jsou Vánoce a my se přece zase uvidíme.“ To, že smí jít v prosinci v Ossu, krátce před odjezdem, ke svatému přijímání, kvituje Starý pán s potěšením. Zdá se, že samotný Frans po tom již netouží tak vroucně, jak se před pár měsíci ještě zdálo, navzdory tomu, že jej bratři toho dne oslovují „šťastný Fransi“.

Když se poprvé vrátí do Rigy, vyhledá ještě celý omámený z toho, co se mu v krátké době všechno přihodilo, o Vánocích opět kamarády ze základní školy. Na několika dlouhých vyjíždkách na koni po zasněžených polích za městem mladí pánové situaci důkladně probírají. Jednomyslně se shodují, že to byla od Starého pána podlost poslat Franse do zahraničí. A ještě ke všemu do Nizozemska, zemičky jako dukátek, co

vlastně patří k německému *Reichu*, stejně jako Pobaltí. Jakým že to tam vlastně mluví jazykem? Frans vypustí několik pitvorných vět: „Tahle vede do Den Bosche, rozmilý můj Gertíku. Kdo to bude platit, prevíte. V Ossu dostaneš do nosu. Co oči nevidí, to srdce nebolí. Košile bližší než kabát, do prdele.“

Tohle je nizozemština? K popukání, míní kamarádi. Manfred, Hans Erich a Wolfi se s hrůzou seznamují s nizozemskými zvláštnostmi, jako je věčné reptání, že je všechno drahé, krabice, z níž si k čaji smíte vzít jen jednu sušenku – Frans přitom přesvědčivě napodobuje sešpulené rty – a kráječ průhledně tenkých plátků sýra, který okamžitě korunují na symbol holandské lakomosti. Ale i skutečnost, že se tam lidé pohybují na kolech, sklídí velký údiv. „Na kole?! To se přece hodí leda tak na venkov?“ míní junkeři. A to, že člověk v tom bažinatém zapadákově nemůže každý den jezdit na koni, to už je naprostý vrchol.

Kroutí hlavou a zapalují si několik cigaret, které s sebou Frans přinesl. Ve svém osamění začal kouřit „jako šílený“, jak se přiznal v jednom dopise babi. Bratři v Ossu v tom smutnému dvanáctiletému klukovi nikterak nebrání. Jeden z nich ho dokonce požádá, aby mu z Rigy přivezl lotyšské cigarety – „Jednu si spolu zapálíme,“ slibuje mu ve vzkazu.

Mezi Vánoce a silvestrem navštíví rodina usedlost Ruži, kde bydlí babina sestra Lilly s mužem, chirurgem Waltrem Cleemannem. Z tohoto původně dobromyslného intelektuála se v uplynulých letech postupně vyklubal zapálený přívrženec Adolfa Hitlera. „Potřebujeme anšlus k Reichu,“ zní jeho pevné přesvědčení, „jinak jsme my, pobaltští Němci, ztraceni.“ Lotyši a Estonci nebudou s to zachovat si nezávislost na bolševickém monstře u východních hranic, míní strýček Walter pod stromečkem, a totéž platí pro Litevce, kteří se ještě ke všemu potýkají s Poláky. Německo-baltské společenství v Livonsku a Kuronsku proto nutně potřebuje ochránce, a tím

může být jen Hitler, muž, jenž se právě v těchto měsících dostává k moci.

„Co myslíš, Joane?“ ptá se Walter přátelsky Starého pána.

Ten se vyhýbá jasnému stanovisku, ale jen tak mimochodem upozorňuje, že z napadání a ubližování Židům na ulici se v Berlíně stal zjevně národní sport.

Cleemann ho odbývá: „Ty jsi Nizozemec. Vy Židy neznáte tak, jako my je tu známe už po staletí. Jsou drzí a myslí si, že na bolševicích vydělají. Jen se podívej na lidi kolem Lenina, co v roce 1917 rozpoutali revoluci: prakticky všechno Židé. Ti samí Židé nás brzy zradí a vydají bolševikům, to si piš. Takže je třeba si je podat tak jako teď v Berlíně. Musí vědět, kam patří.“

Ty jsi Nizozemec. To jsou slova, která u naslouchajícího Franse spustí rozhodující mechanismus. Ano, jeho otec zůstal Nizozemcem, to už mu bylo jasné, a strýc Walter to nyní s neskrývaným pohrdáním, jak se Fransovi zdá, potvrzuje. Sám se mermomocí brání být Nizozemcem. Nechce patřit k té ospalé zemi a k těm nezajímavým lidem, to ví. Jeho místo je zde, v Pobaltí, u přátel a rodiny! Skutečnost, že se za necelé dva týdny bude zase muset vrátit ke kněžím v Ossu, vnímá Frans Munninghoff jako trest a klade si otázku, čím si ho zasloužil.

A tak v něm postupně probíhá vnitřní obrat, který z něj teď, když propuklo období puberty, záhy udělá frustrovaného, nejistého kluka. Holandský život, k němuž ho Starý pán odsoudil, kategoricky odmítá. Baltský život, v němž vyrostl a který si stále více idealizuje, se naproti tomu stává předmětem neustálé touhy.

Po návratu do Ossu začíná své pohrdání Nizozemskem vystavovat na odiv. Nadávají mu kvůli německému přízvuku, ale on je nad to povznesen. Když se předčítá z Karla Maye, se všemi těmi americkými dobrodružstvími Vinnetoua a Old

Shatterhanda, nahlas ve třídě nabádá, ať dávají všichni pozor, protože tohle je německý spisovatel. Jeden spolužák si ho pamatuje jako „velice samostatného kluka, který se nikdy nesnažil schovávat, vždycky chodil vzpřímený, nikoho se nebál a hrozně provokoval“. O Lotyšsku a rodině se slovem nezmínil. To byla jeho doména, do níž nikoho z Nizozemska nepustil.

To se nezmění ani poté, co na podzim roku 1933 přestoupí do slavného katolického internátu Katwijk. Tento exklusivní ústav na třídě Raamweg v Haagu mu pochopitelně nabízí mnohem víc než Ústav svatého Mikuláše v Ossu. Panuje tam atmosféra anglických internátních škol, s velkým podílem týmových sportů na vlastních hřištích, byť povinné chození do kostela průměrně zabere téměř tři hodiny denně. Chlapci ze třídy jsou skoro všichni dobrého, zámožného katolického původu: Brenninkmeijer, Drion, Smits van Waesberghe, Van Nispen tot Sevenaer, Van Hövell tot Westerflinter. Elitní klan, ke kterému podle svého pocitu nepatří, ačkoli ví, že ho do něj otec chce stůj co stůj protlačit.

Bratři v Katwijk si toho záhy všimnou, stejně tak to neunikne ani jeho spolužákům: Frans Munninghoff je duchem nepřítomný, často také sklíčený. K všeobecnému překvapení si v pokojíčku na zeď pověsí portrét cara Mikuláše II.; když se ho okolí ptá proč, vyrukuje se zcela vymyšleným příběhem, z něhož v podstatě vyplývá, že on je nejvíce oprávněný následník ruského trůnu, tak ať s tím ty hloupé syrové hlavy laskavě počítají. Arogantně a agresivně se snaží zaujmout pózu v cizím, nepřístupném světě internátu. Naštěstí se umí dobře prát, ale kamarády nemá žádné. Zůstane samorostem.

Pookřeje, teprve když začnou prázdniny, o Vánocích, Velikonocích nebo v létě. Rozzářen úsměvem nastupuje do taxíku, který ho odveze na nádraží, odkud ho poveze vlak dva dny a dvě noci do Rigy. Do cesty je zahrnuto tradiční zastavení

v Berlíně, kde si ho na několik hodin bere pod křídla místní obchodní partner Starého pána, dokud nenastoupí na přímý vlak do Pobaltí.

Poprvé Franse vezme na snídani do slavné kavárny Kranzler na třídě Kurfürstendamm. Pro Franse, který ještě nikdy v Berlíně nebyl, je to obrovské prožření. Poklony dokonale čisté obsluhy, luxusní ruch na ulici s nápadně mnoha dobře oblečenými, bohémsky vyhlížejícími lidmi, neutuchající proud aut: Riga je proti tomu nic, natož pak Haag. Dynamické hlavní město říše ho ohromí, a když se pak jdou podívat na výměnu stráže Hilterovy *Leibgarde* před Říšským kancléřstvím ve Wilhelmstrasse, jemuž se také říkalo Hitlerův palác, jenom žasne. Ta síla, sebedůvěra a moc, kterou vyzařují vysokánští vojáci v helmách, v něm budí fascinaci hraničící s okouzlením.

Když toho odpoledne nastoupí do vlaku a přes Poznaň, Radviliškis, Šiauliai a Jelgavu nakonec dorazí do lotyšského hlavního města, nedokáže doma mluvit o ničem jiném. Jeho kamarádi, kteří všichni už v Berlíně byli, souhlasně přikyvuji: „Berlín je naše hlavní město,“ míní.

Starý pán si může při těchto vzrušených klukovských debatách koukat pochybovačně, jak chce, kostky jsou už stejně vrženy. Když Frans toho léta navíc odjede na pár týdnů k babině neteři Maggi Withoffové na usedlost poblíž lázní Jūrmala, už není cesty zpět: manžel tety Maggi je totiž strýc Otto Hartmann, řížský policejní prefekt. Výtečný jezdec, od něhož se Frans naučí umění jezdeckého sportu do nejmenších fines. Příjemný hostitel k tomu, který moc dobře ví, že mládež se na svých párty *Dzidraisu*, místní značky vodky, neštítí, a proto nebrání tomu, aby se při aperitivu na verandě nalévalo také něco nezletilým.

Podle něj to rozvazuje jazyk a Frans s tím rozhodně souhlasí. Stejně jako souhlasí s postoji strýčka Arna, které se

ostatně zcela shodují s tím, co slyšel od strýce Waltra: „Hitler je sice měšťácký křupan,“ nuancuje strýček Arno, „ale přesto se mu podařilo dostat Německo ze slepé uličky. Možná je nám svým chováním vzdálen a jeho řeč se nedá poslouchat, ale o to nejde. Hlavní je, že ten chlap nás nenechá ve štychu, svede nás dohromady.“

To jsou slova, která si Frans přisvojí. A tak projekt pohodlandštění, vymyšlený Starým pánem, vyústí v tragický nezdar – ba dokonce se obrátí v pravý opak. Protože v nitru už ve Fransovi není nic nizozemského, ač se po návratu z prázdnin v Nizozemsku snaží před Starým pánem předstírat, že ano. K tomu používá matku církev jako zástěrku: „Každý den se za tebe modlím několik růženců. To je má povinnost, protože jinak ti nepůjdou obchody, že?“ píše, jako by byl zbožný katolický nizozemský žáček.

Ale skutečnost je naprosto jiná: na zastávkách v Berlíně od té doby kupuje pohlednice s Hitlerem a svastikami, mimo jiné pro své kamarády v Rize, neboť tam se v těch letech vzdmáhá lotyšský nacionalismus, jenž se snaží odradit proněmeckou horní vrstvu. Vše, co odkazuje na Hitlerovo nové Německo, se v Lotyšsku potlačuje a svastiky a jiné germánské parafernálie jsou zakázané. To platí i pro německé noviny: Frans, který se o tom doslechne v Haagu, když babi prosí, aby mu poslala výtisk *Die Wehrmacht*, píše vzteky celý bez sebe, že je to „*eine kolossale Schweinerei*“, že v Lotyšsku nejsou k dostání německé noviny. A podepisuje se, mezitím už jako šestnáctiletý, ostře lomeným rukopisem, jenž prozrazuje hněv: „*Mit deutschem Gruss, Dein Sohn Franz*.“ Své jméno píše německy, se „z“, což mu otec výslovně zakázal.

Jenže Starému pánovi korespondence mezi jeho ženou a Fransem nepřijde na oči. V těchto letech vzniká osudný tajný svazek mezi matkou a synem, jenž také přispěje k radikálním krokům, jaké Frans později podnikne. Na maminku

se může obracet jak v hmotných záležitostech – ať požádá o cokoli, ona se postará o to, aby Starý pán zaplatil – tak s vědomím, že bude chápat jeho světonázor. Neboť babi – pochopitelně – sdílí názory svých soukmenovců a Pobaltí by také raději co nejdříve viděla pod ochranným deštníkem Berlína.

Matka také Franse několikrát odveze na prázdniny svým kabrioletem Hanomag, v dlouhých barevných šálách nebo ve štole ze soboliny, načež následuje nuceně slavnostní loučení, s troubením, výskáním a máváním při odjezdu po šterkové cestě. Je to každopádně úplně jiné, než když ho přijel vyzvednout otec; odjezdu předcházela sáhodlouhý rozhovor v ředitelně a Starý pán odjížděl s obličejem zataženým bouřkovými mračky.

Fransovi to totiž ve škole nejde. Nejde mu jazyk, jenž stále nejistě balancuje mezi nizozemštinou a němčinou: „*Du kannst dir voorstellen*“, „*Wir wurden allen gevragt ein Antwoord zu geben*“, „*Ich habe bijna geen Zeit*“ – nedá se na to koukat, ani se to nedá poslouchat, a jeden z bratrů, kterému se podařilo si se vzpurným chlapcem promluvit a získat přehled o jeho situaci, pak také po právu Starému pánovi řekne, že si musí uvědomit, že nizozemština je pro Franse řečí otce a němčina – nedá se nic dělat – je jeho mateřštinou. V důsledku toho má chlapec ve většině předmětů horší nebo špatné známky.

Ale ani Fransovo chování zdaleka není ideální. Je nepřístupný, nepracuje se třídou a – což je asi nejhorší – vyhýbá se povinným obřadům vyznání víry. Ředitel mu v tomto ohledu dal poslední lhůtu, která vyprší na podzim roku 1936: „Nech si to pro sebe,“ píše o tom Frans mamince: „Budu před ním hrát divadýlko, aby mě nevyhodil.“

Ze všeho je znát, že Frans si mezitím dělá úplně jiné plány. V nich je zdaleka na prvním místě ponoření se do nacistických idejí, jízda na koni a účast ve fašistické jízdě barona Engelhardta, vzdáleného příbuzného. Se svou klisnou Egli

trénuje Frans každé prázdniny s touto ilegální kozáckou jednotkou, která má vlastní uniformu s runami a představuje přesně to, co Frans jako neřízená pubertální střela vyznává:

*Auf einsamen Wegen und Stegen
da reitet bei Tag und bei Nacht
dem Feinde, dem Feinde entgegen
der Balten berittene Wacht.
Wir fegen mit eisernen Besen
die roten Horden hinaus
nur so kann die Heimat genesen
und Frieden herrschen im Haus.*

*Na opuštěných pěšinách a stezkách
cválá nocí i dnem
na nepřátele včera i dneska
Baltů kavalerie.
Železným pometlem
poženem rudé hordy pryč
pak vlast zas rozkveté
a doma zavládne klid.*

Na usedlostech babiččiny rodiny jsou tito Engelhardští jezdci po skončení cvičení, jejichž stálou součástí je výpad tasenou šavlí, srdečně vítáni, aby nad skleničkou zhodnotili dosažené výsledky. Frans, jenž se na přímluvu strýčka Arna dostal do jakéhosi mládežnického oddílu, se dme pýchou, když v soutěži všestranné způsobilosti získá před strýcovým očima druhé místo. Sem naprosto zapadá; Katwijk pro něj nic neznamená. Stále tam chodí do druhého ročníku, poté co celkem třikrát propadl, ale je mu to úplně jedno. Chlapci kolem něj jsou čím dál tím menší, čímž úměrně roste jeho pohrdání okolím.

Starý pán si téměř ničeho nevšimne hlavně proto, že babi o tom mlčí. Jediné, co slyší od Franse samotného, je opakované ujišťování, že ve škole dělá, co je v jeho silách, jakož i triviality, jako že ušetřil čtrnáct marek tím, že na cestě vlakem do Rigy nepoužil spací vagón. To je holandská spořivost, s níž podivně koketuje, aby se otci vetřel do přízně. Za ty peníze si koupil „vědeckou knihu o chovu koní“, což dá hned důrazně najevo: „Egli je moje,“ komanduje hrdě z Haagu. „Nesmíte, opakují, nesmíte ji připustit.“

Je léto roku 1936. V Lomani se mezitím odehrálo drama, kvůli kterému přijde o poslední zbytky sounáležitosti.

— P Ě T —

Dvojčatům Jimmu a Xenovi, narozeným roku 1925, byl v zásadě předurčen stejný osud v Nizozemsku jako Fransovi a Titty, ale dopadlo to jinak. Jimmy v září 1935 v den svých desátých narozenin spadl při hře na indiány z rodinného poníka Jurky do haldy hnoje. Zpočátku se zdálo, že se nic nestalo, ale když druhý den nato Jimmy nemohl vstát ani chodit, zavolali lékaře. Ten se tvářil velice vážně a přizval si na pomoc přítele, lékaře, který se právě v těch dnech účastnil mezinárodního kongresu o obrně, jenž se konal v lotyšském hlavním městě. Druhý lékař se tvářil pokud možno ještě ustaraněji a ještě téhož dne se vrátil s několika odborníky mezinárodního věhlasu.

Pánové dospěli jednomyslně k závěru: Jimmy, jenž mezitím upadl do kómatu, má obrnu. Dětskou obrnu, kterou patrně dostal z nakažené vody v Dvině, ale to vlastně už nebylo podstatné. „Váš syn bude mrzák a blázen, doufejte, že brzy umře,“ pravil jeden z pánů doktorů, načež ho babi vykázala

ze dveří s poznámkou, že v její rodině se ještě nikdy nikdo nezbláznil a že se na to určitě něco najde.

Náhoda tomu chtěla, že právě v těch letech založil americký prezident Franklin Delano Roosevelt, také postižený obrnou, v městečku Warm Springs ve státě Georgia centrum, kde se snažili nemoc potlačit koupelemi v horké vodě a podvodními masážemi. Rooseveltovi to také trochu prospělo, jak tvrdil, ač tato metoda určitě nebyla spásná pro každého.

Starý pán se už zabýval přípravami na odjezd do Spojených států, když ho přes přítele Krommera zastihla zpráva, že mnohem blíž, v českých Janských Lázních, kde bydlí Krommerova sestra Agnes, mají také horké koupele a zavedli tam Rooseveltovu metodu. Dva týdny nato se už babi s Jimmym nastěhovala do Kurhausu v Johannisbadu, jak se městu říkalo německy. Xeno, který odcestoval s nimi, protože by byl rodinný život už úplně nepřehledný, dostal samostatný pokoj. Jelikož poholandštění obou chlapců bylo v očích Starého pána nadále nutné, pozvali si z Nizozemska učitelku: Temmy Kemperovou, srdnatou dceru tajemníka obecního zastupitelstva z Voorburgu. V této vesnici na okraji Haagu koupil Starý pán vilu v ulici Prins Albertlaan. Jako investici, ačkoli se samozřejmě hodilo, že se do ní jako správci mohou nastěhovat jeho bratr Wim a sestra Marie, oba svobodní. Temmy dostávala podrobně popsané pokyny ohledně úrovně, jíž mají Xeno s Jimmym ve studiu dosáhnout, neboť dvojice se měla za dva roky, když to půjde, přestěhovat do Nizozemska a nastoupit tam na druhý stupeň základní školy.

Dvojčata měla vskutku zůstat celé dva roky v Janských Lázních, v Temmyně neustálé mateřské péči. Babi s nimi v prvním roce také z větší části zůstávala; díky Agnes měla záhy přístup do místních salonů, byť nepředstavovaly nic moc. Městečko se nacházelo v Sudetech, kde v těch letech vznikalo silné sudetoněmecké hnutí, jež otevřeně usilovalo o anšlus

k Hitlerovu Německu. Většina rozhovorů a diskusí se týkala tohoto tématu, což atmosféru v Janských Lázních zrovna nezlepšovalo. České orgány navíc vystupovaly velmi přísně a nezřídka pořádaly policejní zátahy u domnělých spiklenců.

Vyhlídka na to, že bude muset v téhle pochmurné karanténě strávit nejméně dva roky, mou babičku velmi skličovala, a proto pro ni bylo nesmírnou úlevou, když se po deseti měsících ukázalo, že léčba horkými koupelemi jako zázrakem zabrala. Jimmyho podivuhodné uzdravení poté probíhalo tak příznivě, že se babi již pár týdnů po tomto obratu, někdy v létě roku 1936, dozvěděla, že její přítomnost v Kurhausu již není tak nutná. *Gnädige Frau* mohla bez námitek odcestovat za svým mužem do Rigy.

Přišlo jí to vhod i z jiného důvodu než pro její osobní blaho. Starý pán totiž mezitím dostal nepříjemnou formu rakoviny jícnu. V krátkém, věcném dopise o tom svou ženu zpravil. Jako silný kuřák doutníků to může vyčítat jenom sám sobě, napsal. To však katastrofu nikterak nezmenšovalo.

Zpočátku byl Starý pán zoufalý: rodina se mu rozpadla a on už nebyl fyzicky ve stavu být její osou. Ale i zde mu přišla na pomoc jeho rozhodnost. Neprodleně se nechal léčit tehdejší mezinárodní špičkou v oblasti rakoviny, palestinským lékařem Hámidem Šáúlem z nemocnice al-Muwasat v Alexandrii, jenž provozoval kliniku v Berlíně. Od poloviny roku 1936 tam trávil na ozařování více než týden měsíčně po dobu půl roku.

Mezitím podnikl pouť do Lurd, kde slíbil panence Marii kostel, když se uzdraví. Když se v prosinci začalo ukazovat, že nádor je pod kontrolou a vyléčení se blíží, dostal se Starý pán do extáze a nechal v Rize čistě na vlastní náklady vskutku postavit kostel: *Kristus Karaļa romas katoļu baznīca*, kostel Krista Krále. Byla to pochopitelně velice nákladná záležitost a nizozemský jezuitský páter Constant Kolfshoten, kterého do Rigy na univerzitu zavála profesura z bible a z něhož se

stal na Lomani rodinný přítel, skutečnost také neprodleně ohlásil ve Vatikánu papeži Piovi XI.

Ve vzduchu viselo vysoké papežské vyznamenání. Ostatně Svatý otec měl již dávno v úmyslu vytvořit podél hranic se Sovětským svazem „věnec křesťanských pevností“, které budou „připraveny získat Rusko zpět pro Krista“, jakmile na to bude doba zralá, jak se lze dočíst v interní jezuitské zprávě z oněch let. Nový kostel v převážně luteránské Rize byl takovou katolickou výspou.

Starý pán byl jistě o leccěms informován, přesto dal na srozuměnou, že se rozhodně vzdává jakéhokoli řádu. Údajně k tomu dodal, že jeho uzdravení je tím nejkrásnějším darem, jehož se mu z nebes dostalo, že je šťasten za tak hluboký svazek víry, že vděk má vyjádřit on a nikoli papež a že zkrátka Panně Marii slíbil, že kostel postaví. Svým odmítnutím – které nakonec znamenalo to, že on má s panenkou Marií soukromou dohodu, do níž se zástupce Krista na zemi nemá co míchat – prý udělal na papeže a jeho nejbližší okolí velký dojem.

Dny kolem Vánoc a silvestra roku 1936 využil Starý pán, v němž začaly kypět myšlenky na frivolity, k tomu, aby s babi podnikl okružní plavbu po Středozemním moři na luxusním parníku Milwaukee společnosti Hamburg-Amerika-Linie, na niž vzal i Franse s Titty. Jimmy, kterému lékaři ještě nedovolili opustit sanatorium, a tedy i Xeno, který se bez něho nemohl hnout, zůstali s Temmy Kemperovou v Janských Lázních a oslavili tam svůj vůbec nejsmutnější konec roku.

O to se však Starý pán zjevně nestaral. Uvědomoval si, jaké má štěstí, a užíval si dokonce i vzpurného nejstaršího syna, jenž cestu prožíval jako pohádku. A tak se Frans také cítil. Každý večer ve smokingu, s otcem, jehož poprvé v životě viděl výtečně naladěného a který nevedl své věčné litanie kvůli škole, s matkou tančící charleston a popíjející šampaňské,

a s penězi, které tekly proudem dokonce i v kasinu – tohle byl ten správný život, takhle se to dělá.

Po návratu do Janských Lázní – píše se začátek roku 1937 – se ukáže, že perspektiva na Jimmyho návrat do Rigy, původně plánovaný na jaro, se přesouvá až na pozdní podzim. Není třeba se ničím znepokojoval, neuzdravuje se zkrátka tak rychle, jak jsme si mysleli, říkají lékaři.

Pro Xena to začíná být pomalu k nevydržení. Proč má marnit čas v ospalých Janských Lázních? A co ty otravné Temmyny hodiny nizozemštiny? Co si s tou nizozemštinou má proboha počít? Za všechno může Jimmy, usmyslí si. A strašně mu začnou vadit babiny návštěvy, protože jsou vlastně určeny pouze Jimmymu, tomu chudáčkovi, kterého je třeba obzvláště rozmazlovat. Xeno ožívá teprve tehdy, když se v Janských Lázních zastaví Starý pán, což není tak často. Ale když přijede, stojí to za to: vyjedou si spolu do Prahy, zajdou si na fotbal a do luxusní restaurace. Xeno tatínka zbožňuje.

Postupem času vznikne mezi dvojčaty rozkol. Jimmy, jenž proležel měsíce téměř bez hnutí pod přikrývkou na lehátku na balkoně a teprve nyní se může více méně normálně pohybovat, se stane členem gymnastického spolku „turnerů“ Frisch-Fromm-Fröhlich-Frei. Jak již dávalo tušit jméno, jednalo se o spolek podobný Hitlerjugend, jehož členy směli být pouze sudetoněmečtí chlapci. Xeno se toho všeho neúčastní; stane se z něj tichý, uzavřený hoch, který tráví celé dny čtením v knihovně Kurhausu.

Jenže Jimmy si začíná po tom všem, co prodělal, věci přehnaně vynahrazovat. Konečně je přijat do kolektivu kamarádů, a ačkoli mu cvičení nejde, chodí po večerech nadšeně v uniformě na setkání u táborového ohně, která pořádá FFFF a kde se za doprovodu kytary učí všelijaké nacistické písničky. Ve spolku panuje jistá míra výtržnictví: chlapci odpalují podomácku vyrobené výbušniny z karbidu, aby si čeští lesníci

mysleli, že jsou ozbrojení a nacvičují střelbu, a drželi se raději stranou. Do anšlusu není daleko a Jimmy velmi dobře vycítí, že tento aspekt členství je pro vedení spolku důležitější než toč na hrazdě nebo svis vznesmo na kruzích.

Jeho nový koníček vyústí v drama, když za dětmi na návštěvu v létě přijede Starý pán spolu s babi. Jimmy se před ním pyšně objeví v nové uniformě, na niž Starý pán reaguje tím, že procedí mezi zuby „Koukej to ze sebe sundat! Sakra!“ Nálada ihned klesne pod bod mrazu, tím spíš, že babi svého milovaného syna hájí: „Žádný takový. Jimmy s námi prostě půjde normálně na dort.“ Když se o něco později usadí na zahrádce kavárny, hraje lázeňská kapela velmi provokativně *Die Fahne hoch* od Horsta Wessela. Česká policie, která má příkaz v takových případech zasáhnout, zjevně pochopila znamení doby a není po ní ani vidu ani slechu.

Na zahrádce si téměř všichni stoupnou a hajlují. Když se babi s Jimmym chystají jejich příkladu následovat, je Starý pán vzteky bez sebe. Jeho hlas ochraptělý z ozařování nabývá nebezpečného tónu, když křičí: „Eriko! Já ti zakazuji, abys to dělala! A okamžitě si ukázní svého syna!“ Babi poslechne a posadí se, jenže Jimmy cítí, že nastal okamžik pravdy, a zůstane stát, byť od hajlování na poslední chvíli upustí. Upřeně pohlédne na otce a prohlásí: „Já už se od tebe komandovat nenechám.“ Tím se nevratně zpečetí definitivní rozchod otce a syna. Xeno, jenž zůstal stejně jako Starý pán sedět, výjev pozoruje a kroutí přitom hlavou.

Dvojčata spolu budou spolupracovat už jen v případě, že se objeví společný nepřítel. Jejich obětí se stane Temmy. Xeno s Jimmym ji načapají v objetí místního mladíka. Navzdory svým jedenácti rokům instinktivně vědí, že tím mohou Temmy, svou neoblomnou učitelku, jež jim dává všechny ty těžké diktáty z nizozemštiny, vydírat. Starý pán by ji totiž jistě propustil, kdyby se o tom doslechl. A taky že to dělají:

chladným, věcným tónem Temmy sdělí, co všechno viděli a slyšeli. Na oplátku za mlčení maskuje vyděšená Temmy jejich slabiny v nizozemském jazyce.

Euforie z vítězství nad rakovinou ze Starého pána záhy vyprchá, protože vypukne krize s Fransem. Internát v Katwijku konečně rozsekne uzel, když paličák z Rigy vyjde létu 1937 opět vstříc s děsivě špatným vysvědčením.

„Potřetí ho již druhý ročník nemůžeme nechat opakovat. Musíte pro Franse najít nějaký jiný ústav,“ zní rozsudek pátera Alberse, ředitele internátu. A výmluvně k tomu dodává: „Nedoufám, že by se Vám podařilo za tak krátkou dobu přivést Franse na jiné myšlenky, neboť ho v nezralém věku příliš ovládly nové ideje, je aktivně spjat s hnutím, které omezuje jeho svobodný úsudek a v náboženské oblasti jen hraje hru, která má posloužit jeho plánům do budoucnosti.“ Načež uzavírá: „Máte můj příslib plné spolupráce a ujištění, že jsem se snažil být Fransovi k službám, jak jsem mohl, a pamatoval na něj při mši svaté.“

Když pak strýc Wim a teta Marie na žádost svého bratra, Starého pána, obcházejí gymnázia a lycea v Haagu, ukáže se, že učitelské tamtamy v zákulisí zabraly: ani jedna jediná škola nechce Franse Münninghoffa přijmout, nejen kvůli špatným známám, ale hlavně kvůli jeho obskurní reputaci buřiče a skrytého fašisty. Začátkem roku například narušil zvláštní divadelní představení pro haagskou školní mládež na počest sňatku princezny Juliany s Bernhardem zur Lippe-Biesterfeldem, tím, že po ministru školství Slotemakerovi de Bruine, jenž seděl v první řadě, střílel papírové kuličky. A když na plese spustili *Die Fahne hoch*, bez vyzvání a beze studu ji pak propěvoval ve třídě na internátní škole. Zkrátka ztracený případ.

Na poslední pokus, když Starý pán přivolá na pomoc Kolfshotenovy jezuitské konexe, se Wimovi s Marií podaří

synovce zapsat na Městské gymnázium v Maastrichtu, i když to vůbec nejde hladce. Páter Huf, v Limburku klíčová postava společnosti, kterou každý zná, se za věc postaví a podaří se mu Franse uvést k baronce Van Hövell tot Westerfliegerové, vdově po limburském guvernérovi, jež bydlí s devíti dětmi na zámku poblíž Sint Pietersbergu. Frans by tam mohl obývat jeden pokoj. Samozřejmě, že v tomto nebývale příznivém chodu věcí hraje rozhodující roli stavba kostela v Rize, slavný případ v katolickém světě.

Marie se s vrtošivým Fransem vydá do Maastrichtu. Předá jej páteru Hufovi, jenž čeká na nádraží, aby chlapce vzal na zámek zámožné vdovy. Oba jsou pozváni, ať zůstanou na večeři. Frans u stolu vypráví o Rize a to jej prozatím zachrání. Po jídle se – nikoli náhodou – na partičku karet zastaví člen dozorčí rady Městského gymnázia. Přeměří si Franse pohledem, promluví si s ním a pak řekne: „Postarám se o to, aby ses k nám dostal, neboj.“

Tato zázračná protekce nechává Franse chladným, byť to nedává najevo. Ale když následujícího dne (mohl u baronky přespát) jeho triumfální tažení po limburském establishmentu pokračuje tenisovým utkáním u Regoutových, rodiny magnáta vlastního keramické závody, má toho tak akorát dost. Život v těchto rodinách mu připadá „příliš rodný“ a on se na tom nechce podílet. „V Holandsku se nechci skamarádit s nikým,“ říká bez servítků tetě Marii, když si ho přijede vyzvednout. Je to prohlášení stejně smutné jako upřímné. Nicméně je zapsán na Městské gymnázium v Maastrichtu.

Celým srdcem je však v Rize a tento pocit nabude na dvakrát tak velké síle, když se Frans – v tu chvíli rebelský a pohledný sedmnáctiletý mladík ze zazobané rodiny – o letních prázdninách roku 1937 v Rize až po uši zamiluje do dívky, která se o sedm let později stane její maminkou: Věry Lemcke. Za

normálních okolností je to krásný a něžný okamžik v životě dospívajícího, jenže u Franse, šířaného nacistickým patosem a steskem po Pobaltí, vede tato zaslepenost jen k dalším velkým frustracím. Poprvé v životě je doopravdy zamilovaný a evidentně s tím neumí správně zacházet. V duchu si vytvoří svérázné spojení mezi přehlídkami na koni, uniformami, nacistickým řevem a dívkou svých snů: v tomto zlém světě plném nepřátel bude Věřiným ochráncem, rytířem v uniformě se svastikami na koni.

Věra má zvláštní původ. Její matka, Naděžda Fjodorovová, vždy zůstala Ruskou. Nedlouho po přelomu století se tahle Naďa odstěhovala ze své rodné Moskvy, kde její otec pracoval jako ředitel městské tramvajové dopravy, do Rigy, aby tam absolvovala studium na škole pro sekretářky. Na konci studia jí byla nabídnuta stáž v továrně na psací stroje Remington, kde se seznámila s Harrym Lemckem, vlídným baltsko-německým inženýrem, jenž ve volném čase vynalézal.

V roce 1920 se vzali a hned nato se jim narodila dcera Věra. Naďa, které v té době bylo třicet dva, nechtěla už další děti. Sama totiž přežila jako jediné dítě z osmi, ostatní sourozenci zemřeli na tuberkulózu. Aby před tou noční můrou prchla, uchýlila se do Rigy; domnívala se, že u moře a v živém mezinárodním prostředí (jímž byla Riga proslulá) má nejlepší šanci setřást ze sebe všechny nepříjemnosti, které ji v dětství v Moskvě potkaly.

Jenže to nevyšlo: přestálé utrpení se již záhy v jejím životě odráželo v jakési sklíčenosti. Působila jako zlomený člověk, což v kombinaci s vlnitými kaštanovými vlasy a něžnými modrými očima sice v melancholickém Harrym Lemckem probouzelo všelijaké krásné city, ale v každodenním styku s ostatními ji to tlačilo do pozadí. Prostě si jí nevšíмали, protože byla plachá a váhavá. Snad i proto nebyla její němčina

zcela optimální, protkaná četnými rusismy, skrytými pod silným slovanským přízvukem, což ji v kruzích jejího muže vytěšňovalo na okraj.

Když Harry Lemcke roku 1929 náhle zemřel (dostal srdeční infarkt, když chtěl otevřít zásuvku komody) a hned nato vypukla vážná hospodářská krize, byla Naďa zcela bezradná a poslala Věru do Londýna, kde Harryho matka, Dánka Anna Steenbergová, provozovala poblíž Křišťálového paláce penzion. Věra – osmiletá v době tatínkovy smrti – zůstala v britském hlavním městě celých osm let. Vedla sice život, jež by bylo možné nazvat skromný, ale babička Steenbergová, hrdá, tvrdá ženská, spřízněná se slavnou kuronskou šlechtickou rodinou Lievenů, přísně dohlížela na to, aby se její vnučce dostalo co nejlepší výchovy, a přitom si sama leccos odřekla. Když se v roce 1937 Věra vrátila do Rigy, byla z ní mimořádně atraktivní dívka, která se svými tmavými lokny a výrazně modrýma očima záhy dostávala baltskou smetánku na kolena: byla bilingvní, hovořila anglicky a německy, díky intenzivním hodinám baletu v Londýně měla nádhernou postavu, hrála výtečně na klavír, věděla, co se sluší, byla sečtělá a obdařená břitkým smyslem pro humor – zkrátka mladá dáma, které bude mezinárodní scéna lotyšského hlavního města ležet u nohou.

Za fakt, že se vůbec mohla vrátit, vděčila Timofeji Fjodorovi, matčinu strýci z Moskvy. Během občanské války se mu podařilo z Ruska prchnout a odvézt s sebou rodinné šperky. Krátce před svou smrtí se pak přihlásil u Nadi. Měl výčitky svědomí – celou tu dobu věděl, kde je, ale nedával o sobě ze svého vyhnanství v Berlíně vědět – a také proto, že byla jeho jedinou příbuznou. Pytel s cennostmi měl u sebe.

Když se ho Naďa zeptala, proč šperky neprodal dříve, propukl Timofej rozpačitě v pláč a přiznal se, že to prostě nedokázal, a prosil Nađu o odpuštění, než naposledy vydechne.

Odpustila mu, načež Timofej ležel ještě tři dny u ní na gauči, než se smířeným úsměvem na rtech vypustil duši.

Po tomhle typicky ruském zázraku si mohla Naďa koupit domek ve čtvrti na kraji Rigy, bohaté na zeleň, a přivolat svou dceru zpět. Věře také mohla konečně nabídnout život, jaký si zasloužila. V důsledku toho Věra v sedmnácti letech složila s přehledem maturitu na řížském gymnáziu a jako královna parketu chodila na jeden přepychový maturitní ples za druhým, dokud nepotkala Franse.

Ten si ji k sobě, přiopilý, ale ve smokingu, přitáhl za pásek u šatů, když se kolem něj mihla při vznosném tangu na oslavě sportovního klubu Union. Frans moc tancovat neuměl, ale okouzlit uměl od přírody. Svůj hrubý úvod u Věry hned urovnal lahví šampaňského; zapředli spolu hovor a jiskra přeskočila. Tehdy její původně pyšný pohled zmizel a při loučení ho přátelsky štípla do tváře.

Vídali se celé léto. Ukázalo se, že přítele již má – chlapce ze sousedství, který byl stejně jako ona výtečný tanečník a navíc krásně hrál na piano. Proti tomu vyrukoval Frans se svým drsným šarmem a nepopiratelným bohatstvím své rodiny. Bylo to dlouhé, parné léto.

Oslavy řížské zlaté mládeže, pokud se nezvrhly v pitky samotných mladíků, se vyznačovaly jakousi pruskou formálností, která by se dala zahrnout pod jmenovatele dvornosti. Lidé si tam vykali, dokud mezi nimi důvěrnost nevzrostla natolik, že se zázrak tykání udál sám od sebe. Polibek ruky byl obvyklý; polibek na veřejnosti byl považován za znamení, že existují slibné vyhlídky na zasnuby.

Večery se trávily značně kulturně: často se společnost rozdělila na dvě skupiny, které se navzájem snažily předčít básněmi, hádankami a úkoly. Tyto *Wiktorinen* nebyly vůbec považovány za dětinské a navazovaly na tradici ruských *večerinek*, jež na účastníky kladly obsahově vysoké požadavky.